

ΜΥΘΙΚΕΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ ΜΕΛΕΑΓΡΟΥ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΛΙΑΔΑ ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ ΣΤΟΥΣ ΣΤΟΘΗΡΕΣ ΤΟΥ ΣΤΗΣΙΧΟΡΟΥ*

Το παρόν άρθρο εξετάζει την εξέλιξη των παραλλαγών του θανάτου του Μελεάγρου, ειδικότερα, τις πολλαπλές εκδοχές του θανάτου του ήρωα από έναν δαυλό, από την κατάρρα της Αλθαίας και από το βέλος του Απόλλωνα. Έτσι, από μια σύντομη αναφορά στη λογοτεχνική προϋστορία καθεμιάς από τις τρεις εκδοχές, το ενδιαφέρον μας εστιάζεται στην πρώτη παραλλαγή, την αρχαιότερη, και στη πρώτη λογοτεχνική πηγή που την καταγράφει, τον ΣτΗΣΙΧΟΡΟ και το έργο του *Συοθήρες*. Ο αναλυτικός σχολιασμός της εκδοχής του ΣτΗΣΙΧΟΡΟΥ θα έχει στο επίκεντρο τον τρόπο με τον οποίο ο λυρικός ποιητής επενέβη δημιουργικά στην προ-ομηρική επική παράδοση του κυνηγιού του Καλυδώνιου κάπρου, τόσο στην πραγμάτευση του μύθου στην *Ιλιάδα*, όσο και στην παλαιότερη, χαμένη σήμερα, παραλλαγή του δαυλού.

Στην ελληνική παράδοση ο τρόπος του θανάτου του Μελεάγρου παρουσιάζεται σε τρεις παραλλαγές. Την πρώτη μας δίνει ο Όμηρος στην Πρεσβεία, στη διήγηση του Φοίνικα, ο οποίος ζητά να πείσει τον Αχιλλέα να βάλει τέλος στον θυμό του και να ξαναγυρίσει στον πόλεμο κατά των Τρώων (Ιλ. 9.565-72):

τῇι ὃ γε παρκατέλεκτο χόλον θυμαλγέα πέσσων,
ἔξ ἀρέων μητρὸς κεχολωμένος, ἥ ῥα θεοῖσιν
πόλλ' ἀχέουσ' ἡρᾶτο κασιγνήτοιο φόνοιο,
πολλὰ δὲ καὶ γαῖαν πολυφόρβην χερσὶν ἄλοια
κικλήσκουσ' Ἀἶδην καὶ ἐπαινὴν Περσεφόνειαν,
πρόχῃν καθεζομένην, δεύοντο δὲ δάκρυσι κόλποι,

* Θερμές ευχαριστίες οφείλω στην κυρία Σ. Παπαϊωάννου, Επίκουρη Καθηγήτρια Λατινικής Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, η οποία στάθηκε πολύτιμη αρωγός στην ολοκλήρωση αυτού του άρθρου διαθέτοντας τον χρόνο και την ερευνητική της εμπειρία για να διαβάσει το κείμενό μου και να κάνει ουσιαστικές επισημάνσεις.

παιδὶ δόμεν θάνατον τῆς δ' ἡεροφοῖτις Ἑρινύς
ἔκλυεν ἐξ Ἑρέβεσφιν, ἀμείλιχον ἦτορ ἔχουσα¹.

Σύμφωνα με την αφήγηση της παραλλαγής από τον Φοίνικα, όταν ο Μελέαγρος σκότωσε τον αδελφό της μητέρας του Αλθαίας, αυτή τον καταράστηκε. Η κατάρρα της Αλθαίας εξόργισε τον Μ. και τον ώθησε να εγκαταλείψει το πεδίο της μάχης. Το τραγικό τέλος του ήρωα, που προκάλεσε η κατάρρα της μητέρας του, δεν αναφέρεται.² Όπως σωστά παρατηρεί ο Bethe, η καταπληκτική ομοιότητα της περίπτωσης του Μ. με αυτή του Αχιλλέα είναι εσκεμμένη: ο Φοίνικας θέλει να παρουσιάσει στον Αχιλλέα τον Μελέαγρο ως παράδειγμα για προειδοποίηση. Η κατάρρα της Αλθαίας είναι στην περίπτωση αυτή δευτερεύουσα και χρησιμεύει μόνο ως κίνητρο για τον θυμό Μελέαγρου³. Το πεπρωμένο του ήρωα της Καλυδώνας στα πλαίσια της οικονομίας του έργου φαίνεται να προσανατολίζεται προς μια άλλη κατεύθυνση. Προκαλεί εντύπωση το γεγονός ότι μεταξύ των προσώπων που έρχονται να ικετεύσουν τον οργισμένο ήρωα εμφανίζεται η ίδια η μητέρα του η οποία πριν από λίγο, είχε ευχληθεί τον θάνατο του γιού της (Ιλ. 9.584-5). Αυτή η αντίφαση όμως κατά τον Valgiglio είναι δικαιολογημένη⁴: το ενδιαφέρον του ποιητή εστιάζεται στην κατάρρα της μάνας και στην οργή του υιού, με ό, τι η τελευταία συνεπάγεται για την έκβαση του πολέμου (επιδείνωση της κατάστασης για τους Καλυδωνίους, η οποία τους οδηγεί σε επανειλημμένες απόπειρες να πείσουν τον ήρωα να αφήσει κατά μέρος την οργή του), ενώ δεν περιλαμβάνει καμία συγκεκριμένη αναφορά στη μοιραία τύχη του Μελέαγρου, η οποία αδιόριστα πλανάται στον αέρα, εν αναμονή της εκπλήρωσής της. Έτσι η Αλθαία φαίνεται να 'ξεχνάει' την απάνθρωπη πράξη της ή να μην λαμβάνει υπόψη της τις ηθικές συνέπειες της προσευχής της⁵. Ο ποιητής, λοιπόν, δεν φαίνεται να ενδιαφέρεται συγκεκριμένα για το πώς θα πραγματοποιηθεί ο θάνατος του ήρωα, αν δηλαδή αυτός θα επέλθει από εξάντληση ή από τραύμα που συνέβη στη μάχη ή με κάποιον άλλον τρόπο.

Το υπαινικτικό ύφος και η σύμπτυξη της αφήγησης της *Ιλιάδας* 9.529-49 έχει οδηγήσει τους μελετητές στο συμπέρασμα ότι ο ποιητής θα πρέπει να εί-

1. Το κείμενο ακολουθεί την έκδοση του West (1998).

2. Διαφορετικά εξηγεί τη σιωπή του Φοίνικα ο Finsler (1924) 40 και ο Howald (1924) 407. Στους στίχους 571-2 ο Φοίνικας υπαινίσσεται τον θάνατο του Μελέαγρου: τῆς δ' ἡεροφοῖτις Ἑρινύς | ἔκλυεν ἐξ Ἑρέβεσφιν, ἀμείλιχον ἦτορ ἔχουσα. Για τη συνοπτική παρουσίαση του ομηρικού μύθου βλ. Κακριδής (1967) 2-4, Βοσκός (1974) 14-5, Hainsworth (2004) 251 κ.ε.

3. Bethe (1925) 11.

4. Valgiglio (1956) 117-8.

5. Ο Κακριδής (1935) 11 υποστηρίζει ότι η Αλθαία υπέφερε ένα δράμα εσωτερικής πάλης. Contra, Valgiglio (1956) 117 σημ.

χε συμπύζει ένα προγενέστερο ποίημα πολύ γνωστό στο κοινό του⁶. Πρέπει να θεωρηθεί επομένως βέβαιο ότι ο ποιητής της *Ιλιάδας* είχε υπόψη του ένα έπος, τη *Μελεαγρίδα*, όπως την ονομάζει ο Κακριδής, από την οποία έχει αντλήσει τα στοιχεία εκείνα τα οποία επιθυμεί να τονίσει στη σύγκριση του Μελεάγρου με τον οργισμένο Αχιλλέα της *Ιλιάδας*, ενώ προϋποθέτει τα υπόλοιπα ως γνωστά⁷. Η αναφορά της ομηρικής αφήγησης στον Μελέαγρο ως φονέα του εκ μητρός θείου του είναι τόσο υπαινικτική, που δύσκολα μπορούσε να την εντοπίσει κάποιος που δεν ήταν εξοικειωμένος με την ιστορία. Το ίδιο συμβαίνει και με τα γεγονότα που οδηγούν στον πόλεμο μεταξύ των Κουρήτων και των Αιτωλών (*Ιλ.* 9.533-49), τα οποία παρατίθενται και αυτά με πολύ συνοπτικό τρόπο. Στο έπος αυτό, λοιπόν, θα αναφερόταν και ο θάνατος του Μελεάγρου. Ο επικός ποιητής χρησιμοποίησε το θέμα της αράς καθώς στην αρχαιότητα ευρέως κυριαρχούσε η πίστη ότι η κατάρα των γονέων, δίκαιη ή άδικη, πάντοτε εκπληρώνεται⁸. Η *Ιλιάδα* θίγει το γεγονός του θανάτου του ήρωα χωρίς να δίνει καμία συμπληρωματική διευκρίνιση (*Ιλ.* 2.642), και αφήνει στον αναγνώστη να ανακαλέσει τις λεπτομέρειες του μύθου και να υποθέσει ότι ο θάνατος προκλήθηκε σαφώς λόγω της κατάρας, δηλαδή χωρίς την παρέμβαση ενός εχθρού.

Στην επική ποίηση μετά τον Όμηρο εμφανίζεται μια άλλη εκδοχή του θανάτου του Μελεάγρου, σύμφωνα με την οποία ο Αιτωλός ήρωας σκοτώθηκε από το βέλος του Απόλλωνα κατά τη μάχη της Πλευρώνας⁹. Αυτή η παραλλαγή διαφοροποιείται από την ομηρική και, όπως μαρτυρεί ρητά και ο Πausanias, στην περίπτωση αυτή πρόκειται για δυο ξεχωριστές παραλλαγές του μύθου (10.31.3-4):

6. Κακριδής (1935) 15 και (1967) 23 κ.ε. Prb. Robert (1901) 498 και (1920) 91, Mülher (1910) 54 κ.ε., Bethe (1914) 252 κ.ε., Cauer (1921) 264 κ.ε., Finsler (1924) 39 κ.ε., Howald (1924) 402, Wilamowitz (1925) 214 κ.ε., Willcock (1964) 149 σημ. 1 και Swain (1988).

7. Η Alden (2000) 238 σημ. 148 θεωρεί ότι η εξοικείωση του κοινού του Ομήρου με τον μύθο του Μελεάγρου δεν προήλθε από ένα προγενέστερο καθιερωμένο επικό ποίημα καθώς «δεν υπάρχει κάτι που να επιβεβαιώνει μια εκδοχή προγενέστερη από εκείνη του Ομήρου που να περιλαμβάνει τα μοτίβα της μητρικής αράς ή τις επανειλημμένες εκκλήσεις προς τον ήρωα». Τόσο το μοτίβο της μητρικής αράς και του θυμού του Μελεάγρου όσο και οι διαδοχικές εκκλήσεις εισήχθησαν στην ιστορία ως υπαινιγμοί στην ιστορία του Αχιλλέα. Η Alden (2000) 236 σημ. 144 υποστηρίζει ότι «ο Όμηρος δεν επινόησε τον Μελέαγρο, αλλά σίγουρα επινόησε πολλές από τις λεπτομέρειες της σχετικής μ' αυτόν ιστορίας στο 9^ο Βιβλίο, για να επιτύχει παραλληλισμούς με την περίπτωση του Αχιλλέα».

8. Κακριδής (1929a) 113.

9. Ο Kraus (1948) 13 κ.ε. θεωρεί την παραλλαγή του βέλους του Απόλλωνα προγενέστερη του Ομήρου και διατείνεται ότι η αντικατάσταση του μοτίβου του βέλους με εκείνο της κατάρας είναι το αποτέλεσμα των ορθολογιστικών τάσεων της προ-ομηρικής και ομηρικής εποχής. Βλέπε επίσης Howald (1924) 408 και Von der Mühl (1952) 177 σημ. 49.

ἐς δὲ τοῦ Μελεάγρου τὴν τελευταίην Ὀμήρῳ μὲν ἔστιν εἰρημένα ὡς Ἐρινὺς καταρῶν ἀκούσαι τῶν Ἀλθαίας καὶ ἀποθάνει κατὰ ταύτην ὁ Μελέαγρος τὴν αἰτίαν· αἱ δὲ Ἥοιαι τε καλούμεναι καὶ ἡ Μινυὰς ὠμολογήσασιν ἀλλήλαις Ἀπόλλωνος γὰρ δὴ αὐτὰι φασιν αἱ ποιήσεις ἀμύνει Κούρησιν ἐπὶ τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ ἀποθανεῖν Μελέαγρον ὑπὸ Ἀπόλλωνος¹⁰.

Ἡ σχετική παρατήρηση γιὰ τὸν Ὀμηρὸ εἶναι ἰσως μίᾳ εἰκασία πάνω στὴν *Ιλιάδα* (9.566-72), ἡ παρατήρηση γιὰ τὶς *Ἥοιες* καὶ τὴ *Μινυάδα* ἀντίθετα, ὅπως δείχνουν ἡ μαρτυρία τοῦ Πausanias καὶ διάφοροι πάπυροι ἀπὸ τὸν 1^ο αἰ. π.Χ. μέχρι τὸν 4^ο μ.Χ., δὲν στηρίζεται σὲ πραγματικὴ γνώση τοῦ κειμένου¹¹. Ὅσον ἀφορᾷ τὶς *Ἥοιες*, τόσο ἡ πατρότητα ὅσο καὶ ἡ χρονολόγησή τους παραμένουν ὑπὸ ἀμφισβήτησης. Ὁ West τὶς θεωρεῖ ψευδο-ἡσιόδειες καὶ υπολογίζει ὅτι γράφτηκαν στὴν Ἀθῆνα μετὰ τοῦ 580 καὶ τοῦ 520 π.Χ.¹².

Τὸν θάνατο τοῦ Μελεάγρου πραγματεύεται καὶ τὸ ἀπόσπασμα 25 M-W, τὸ ὁποῖο παρουσιάζει τὴ βασιλικὴ οἰκογένεια τῆς Καλυδῶνας (στ. 9-14):

οὔτε τις ἐν πολέμῳ[ωι φθιήνῳ]ρι δακρυόε[ντι
 ἔτλη ἐσάντα ἰδῶ[ν μεΐναι κρατερ]ὸν Μελέαγ[ρον
 ἀνδρῶν ἡρώων, ὅπότ' ἰθὺοι] ἄντα μάχεσ[θαι.
 ἀλλ' ὑπ' Ἀπόλλωνος χερ[σιν] θ [
 μαρναμένοσ Κουρ[ῆσι περὶ Πλ]ε[υ]ρῶν[ι] μακεδνῆι.
 τοὺς δ' ἄλλους Οἰνῆι [τέκ'] Ἀλθαίῃ κυα[ν]ῶ[πι]ε¹³.

Ὁ Grossardt εἰκάζει ὅτι στὴν ἀρχὴ τοῦ ἀνωτέρω ἀποσπάσματος υπήρχε ἕνας στίχος ὁ ὁποῖος ἀπέδιδε τὴν πατρότητα τοῦ Μελεάγρου στὸν Ἄρη, κάτι ποὺ ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὴ μεταγενέστερη μυθολογικὴ βιβλιογραφία¹⁴. Ἀν καὶ αὐτὸ φαίνεται νὰ ἐρχεται σὲ ἀντίθεση μετὰ τὴν *Ιλιάδα* 9.543 (υἱὸς Οἰνῆος), ἐντοῦτοις, θὰ μπορούσε νὰ προέρχεται ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν ἀφήγηση τοῦ Ὀμήρου (πρβ. *Ιλ.* 9.550: *Μελέαγρος ἀρηΐφιλος*). Στους στίχους 2-3 τοῦ ἀποσπάσματος

10. Τὸ κείμενο ἀκολουθεῖ τὴν ἐκδοσὴ τῆς Rocha-Pereira (1989).

11. Ὅπως ὀρθά παρατηρεῖ ὁ Grossardt (2001) 43 σημ. 161, γιὰ τὴ *Μινυάδα* οἱ ἀμφιβολίες εἶναι πιθανές, γιὰτὶ ἐδῶ ἀπουσιάζει μίᾳ ἀντίστοιχῃ αὐτοψία ἀπὸ τὸν Πausanias καὶ γιὰτὶ ὁ σωζόμενος πάπυρος χρονολογεῖται στὸν 1^ο αἰ. π.Χ.

12. West (1985) 130-7 καὶ 168-71. Τὸ ἴδιο καὶ ἡ March (1987) 157-9, ἡ ὁποία θεωρεῖ πιθανή μίᾳ ἀκριβέστερη τοποθέτηση ἀπὸ τὸ 580 μέχρι τὸ 570 π.Χ. Contra Dräger (1997) 1-26, ὁ ὁποῖος τὶς ἀποδίδει ἐκ νέου στὸν Ἡσίοδο.

13. Τὸ κείμενο ἀκολουθεῖ τὴν ἐκδοσὴ τῶν Merkelbach-West (1967).

14. Ψ-Πλούταρχος, *Βίοι Παράλ.* 26, 312a, Ἀπολλόδωρος *Βιβλ.* 1.8.2 §65, Οἰβίδιος *Met.* 8.437 καὶ Ὑγίνος *Fab.* 171.1.

25 (ἔγχει μάρασθαι | πλή<γ> γ' Ἡρακλῆ[ος], η αγωνιστική δύναμη του Μελεάγρου συγκρίνεται με αυτή του Ηρακλή με στόχο την εξύμνηση του Αιτωλού ήρωα¹⁵. Η σύγκριση αυτή προετοίμασε το έδαφος για έναν υπαινιγμό στη συνάντηση των δύο ηρώων στον Άδη, την οποία μαρτυρούν ο Στησίχορος, ο Πίνδαρος και ο Βακχylίδης¹⁶. Στον στίχο 5, το σωζόμενο επίθετο ξανθοκόμης ανακαλεί το κείμενο της *Ιλιάδας* (2.642: θάνε δὲ ξανθὸς Μελέαγρος), το οποίο παρουσίαζε τον Μελεάγρο ως έναν από τους ήρωες που είχαν ξανθά μαλλιά. Ο στίχος 8 (θηρο[] αναφέρεται πιθανώς στον ξεχωριστό ρόλο του Μελεάγρου στην κατάδιωξη του Καλυδώνιου κάπρου ενώ οι στίχοι 9-11 στην πολεμική του δραστηριότητα¹⁷. Τελικά ο 'αήττητος' Αιτωλός ήρωας, σκοτώθηκε από το χέρι του Απόλλωνα κατά την πολιορκία της Πλευρώνας (στ. 12-3).

Μια ανάλογη απάντηση στο ζήτημα του πρόωρου θανάτου του Μελεάγρου συναντούμε στη *Μιννάδα*, ένα έργο που χρονολογείται γύρω στο 500 π.Χ. και πιθανώς είχε τη μορφή ενός 'εθνικού έπους' του Ορχομενού¹⁸. Στους εναρκτηήριους στίχους του αποσπάσματος 7 Bern., ο Μελεάγρος συναντά στον Άδη τον Θησέα και τον Πειρίθοο, οι οποίοι είχαν κατεβεί εκεί για να απαγάγουν την Περσεφόνη. Όταν ο ήρωας της Καλυδώνας ρωτήθηκε από τον Θησέα για την αιτία του θανάτου του, αυτός πιθανώς απαντά: ὀλ]έσαι με βίηφι τε δουρί τε μακρῶι, | ἀλλὰ με Μοῖρ' ὀλο]η καὶ Λητοῦς¹⁹ ὤλεσε[ν υἱός²⁰. Το απόσπασμα της *Μιννάδας* προβάλλει για τον πρόωρο θάνατο του Αιτωλού ήρωα την ίδια αιτία με το 25^ο ησιόδειο απόσπασμα: ο Μελεάγρος, αν και αήττητος, σκοτώνεται τελικά από έναν θεό, τον Απόλλωνα. Έτσι, εύκολα διαπιστώνει κανείς ότι η μάχη της Πλευρώνας δεν ήταν τίποτα άλλο παρά μια εξωτερική αφορμή.

Στο σημείο αυτό οφείλουμε να κάνουμε μια σημαντική επισήμανση: ο θάνατος του ήρωα της Καλυδώνας θα μπορούσε να αποδοθεί στην επιθυμία του Απόλλωνα να υπερασπιστεί την αδελφή του Άρτεμη. Ένα τέτοιο σενάριο εύκολα θα ταίριαζε σε έναν ηρωικό θρύλο²¹. Ο Ίστρος, στο έργο του *Απόλλωνος*

15. Πρβ. τη σύγκριση μεταξύ των δύο ηρώων στον κατάλογο του Απολλώνιου του Ρόδιου (1.196-8: τοῦ δ' οὐ τιν' ὑπέρτερον ἄλλον ὀω | νόσφιν γ' Ἡρακλῆος ἐπελθέμεν...).

16. Στησίχορος PMGF 206, Βακχylίδης *Επιμ.* 5.56-175 και Πίνδαρος *Διθ.* 2 (ή F. 249a & 346 M).

17. Ως πιθανή συμπλήρωση ο Schwartz (1960) 406 προτείνει, εκτός από τον τύπο της γενικής θηρός, τα επίθετα θηροδιδῶξ, θηρολέτης, θηροφονεύς, θηροφόνος, θηροφύλαξ ή θηροδαίκτης.

18. Για τη *Μιννάδα* βλέπε περαιτέρω Díez de Velasco (1990) 73-87.

19. Ο Merkelbach (1950) 259 επιχείρησε να ανασυνθέσει τον στίχο 2 του αποσπάσματος στηριζόμενος αρχικά στην *Ιλιάδα* 9.566-72 και αργότερα (1952) 221, στην *Ιλιάδα* 16.849.

20. Το κείμενο ακολουθεί την έκδοση της Bernabé (1996).

21. Jackson (2000) 238 κ.ε. και (1997) 105-18.

Ἐπιφάνειαι (FGrH 334 F. 64), διεξέρχεται αναλυτικά το θέμα της εμμονής του Απόλλωνα στην προστασία της αδελφής του. Εκεί οι προσπάθειες του θεού να προστατέψει την Ἄρτεμη από τις ερωτικές πιέσεις που εκείνη δέχεται από τον Ωρίωνα καταλήγουν στον θάνατο του τελευταίου. Μολονότι ο θάνατος του Μελεάγρου συντελείται κάτω από διαφορετικές συνθήκες και με διαφορετικό τρόπο από εκείνον του Ωρίωνα, ωστόσο ο Απόλλωνας είναι πάντοτε εκείνος ο οποίος, και στις δυο ιστορίες, εξοντώνει τους αντίστοιχους ήρωες με σκοπό να προστατεύσει την αδελφή του. Αξίζει να επισημανθεί η ταυτοχρόνη εμφάνιση του Μελεάγρου και του Ωρίωνα τόσο στις *Hoies* όσο και στη *Μιννάδα* (F. 345 M-W: Ὁρίωνα δὲ Ἡσίοδος λέγει καὶ ὁ τὴν Μιννάδα γράφας ...), παραδόσεις οι οποίες ενέπνευσαν τον Ἰστρο για την ύφανση της πλοκής του μυθολογικού του συμπλέγματος.

Επομένως, δεν θα ήταν υπερβολικός ο ισχυρισμός ότι οι *Hoies* και η *Μιννάδα* ακολουθούσαν μια κοινή πηγή. Αυτήν θα μπορούσε κανείς να την ταυτίσει με το προ-ομηρικό έπος του θυμού του Μελεάγρου και του πολέμου της Πλευρώνας. Καθώς, όμως, θεωρείται πολύ απίθανη η αναφορά σε κάποιο πόλεμο στις προ-ομηρικές εκδοχές της ιστορίας, πολλοί ερευνητές διατύπωσαν μια εναλλακτική υπόθεση: ο φόνος του Μελεάγρου από τον Απόλλωνα αποτελεί μία μεταγενέστερη ερμηνεία της εκδοχής του μύθου η οποία μαρτυρείται στην *Ιλιάδα*²². Είναι πιθανόν, λοιπόν, ότι ένα άλλο ποίημα τον απέδιδε στην παρέμβαση του Απόλλωνα, ο οποίος προστάτευε τους Κουρήτες στον αγώνα ενάντια στους Αιτωλούς και στον Μελέαγρο. Θα πραγματοποιούνταν έτσι η κατάρα της μητέρας και το βέλος του Απόλλωνα δεν θα ήταν παρά ένα όργανο²³. Η εκδοχή του θανάτου του ήρωα από το χέρι του θεού συνδέεται στενά, λοιπόν, με αυτή του Ομήρου από την οποία μπορεί να απορρέει και, ως εκ τούτου, να είναι μεταγενέστερη.

Αφορμή γι' αυτήν την ερμηνεία αποτελούν από τη μια οι στίχοι 571 κ.ε. της 9^{ης} ραψωδίας της *Ιλιάδας* (από τους οποίους προέκυπτε ο θάνατος του Μελεάγρου), και από την άλλη οι στίχοι 597-9 (οι οποίοι αφηγούνταν την απόκρουση των Κουρήτων από την Καλυδώνα). Καθοριστικό ρόλο γι' αυτήν την έκβαση της αφήγησης της ιστορίας του Αιτωλού ήρωα έπαιξε ο παραλληλισμός της μοίρας του ήρωα με εκείνης του γιου του Πηλέα, παραλληλισμός ο οποίος εκτείνεται από την πραγμάτευση του θυμού μέχρι και τον θάνατο του ήρωα²⁴. Στην

22. Βλέπε μεταξύ άλλων Sachs (1933) 28, Κακριδής (1967) και Grossardt (2001) 45.

23. Σύμφωνα με τον Cessi (1933) 518, ο Μελέαγρος θα είχε αρπαχθεί από τις Ερινύες, που θα είχαν ακούσει και εισακούσει την κατάρα· εκείνος θα είχε εξαφανιστεί μυστηριωδώς. Φαίνεται όμως πιο λογικός ο θάνατος από τα χέρια του Απόλλωνα, εκτελεστή της θέλησης των Ερινυών, που αντιπροσωπεύουν εδώ ουσιαστικά τις Μοίρες.

24. Για τον θάνατο του Αχιλλέα στις Σκαιές πύλες από τον Πάρη και τον Απόλλωνα, βλέπε *Ιλιάδα* 19.416 κ.ε. και 22.358-60. Πρβ. τον θάνατο του Πατρόκλου από το χέρι του Έκτορα, του Εύφορβου και του Απόλλωνα στην *Ιλιάδα* 16.777-867. Για το ζήτημα

Ιλιάδα ο θάνατος του Αχιλλέα είναι προκαθορισμένος και επικείμενος. Αυτός θα επέλθει στο πεδίο της μάχης (*Ιλ.* 21.113: ἢ δουρὶ ἢ διστῶ), κάτω από τα τείχη της Τροίας (*Οδ.* 24.37 κ.ε.), από το χέρι του Πάρι και του Απόλλωνα (*Αιθιοπίδα*). Το ίδιο συμβαίνει και με τον Μελέαγρο: ο θάνατός του είναι επί θύραις και θα προκληθεί από τη μητέρα του σε συμφωνία με τις Ερινύες²⁵.

Υπάρχουν ερευνητές, όμως, οι οποίοι διατείνονται ότι οι δυο παραδόσεις ταυτίζονται. Αυτοί υποστηρίζουν ότι το κοινό στο οποίο απευθύνεται ο λόγος του Φοίνικα στην *Ιλιάδα* γνώριζε τον θάνατο του Μελέαγρου από τον Απόλλωνα, διότι στον μη εκφραζόμενο παραλληλισμό προς τον μελλοντικό όμοιο θάνατο του Αχιλλέα, γνωστό στο κοινό, έγκειται όλη η χάρη της τόσο επιτυχημένης αυτής επιπόνησης²⁶. Αντίθετος σε αυτή την αντίληψη ορθά τάχθηκε ο Robert, ο οποίος θεώρησε ότι με αυτόν τον τρόπο ο Απόλλωνας υποβιβάζεται σε απλό όργανο της Ερινύας, αφού στην *Ιλιάδα* ρητά αναφέρεται ότι αυτή εισάκουσε τις κατάρες της Αλθαίας²⁷. Αυτό που, κατά τον Κακριδή, πρέπει να αποκλειστεί είναι η άποψη ότι στον Όμηρο υπονοείται ότι ο Απόλλωνας είναι αυτός που διέπραξε τον φόνο²⁸. Οι δυο αυτές παραδόσεις εξάλλου έχουν τόσα πολλά κοινά σημεία, ώστε δεν είναι ανάγκη να προστεθεί και αυτή η ομοιότητα. Δεν πρέπει επομένως να δεχθούμε ότι τα δυο αυτά πρόσωπα οδηγούνται στον θάνατο με όμοιο τρόπο.

Αλλά και στο θέμα του συσχετισμού του φόνου και της κατάρας ο Κακριδής φαίνεται να έχει δώσει μια ικανοποιητική απάντηση. Πιο συγκεκριμένα, ο ερευνητής πιστεύει ότι το μοτίβο της αράς προήλθε από την παλαιότερη επική διήγηση και διατηρήθηκε από τον ποιητή ο οποίος διασκέυασε την παράδοση του θανάτου του Μελέαγρου κατά το πρότυπο του θανάτου του Αχιλλέα. Η ενέργεια του Απόλλωνα μπορεί να είναι αποτέλεσμα των εκκλήσεων της Αλθαίας προς τους θεούς για εκδίκηση. «Κατ' αυτόν τον τρόπο ο θεός δεν γίνεται όργανο της Ερινύας, αλλά ούτε της Αλθαίας, εκτός αν γίνεται και του Χρύση στην *Ιλιάδα*, όταν επακούει στην προσευχή εκείνου και τιμωρεί τους Έλληνες»²⁹.

Σε μια τρίτη παραλλαγή, η οποία παραδίδεται στην Αρχαϊκή χορική λυρική ποίηση και την οποία διηγείται διεξοδικά ο Βαχχυλίδης (*Επιν.* 5.94 κ.ε.), ο θάνατος του ήρωα επέρχεται με άλλο τρόπο. Η μοίρα του Μελέαγρου ήταν συνδεδεμένη με έναν δαυλό η καταστροφή του οποίου θα σήμαινε το τέλος της ζωής του ήρωα. Αυτόν τον δαυλό καίει η Αλθαία μόλις πληροφορείται τον φόνο των

της προτεραιότητας του μύθου του Μελέαγρου έναντι του Αχιλλέα, βλέπε Valgiglio (1956) 118, σημ. 1.

25. Valgiglio (1956) 118 κ.ε.

26. Wilamowitz (1925) 216 και Kuhnert (1894).

27. Robert (1920) 92.

28. Κακριδής (1929a) 114.

29. Κακριδής (1929a) 115.

αδελφών της. Τότε ο Μελέαγρος νοιώθει να τον εγκαταλείπουν οι δυνάμεις του και πέφτει νεκρός στο πεδίο της μάχης. Η τρίτη αυτή παραλλαγή μαρτυρείται επίσης στον Φρύνιχο (*Πλευράνιαι*, TrGF 1.3 F 5-6 στον Πausanία 10.31.3-4), στον Αισχύλο (*Χοηφ.* 603-12), στον Διόδωρο τον Σικελιώτη 4.34, στον Οβίδιο (*Met.* 8.445-525), στον Απολλόδωρο (*Βιβλ.* 1.8.2-3), στον Υγίνο (*Fab.* 171) και σε άλλους μεταγενέστερους. Οι Μοίρες, όπως παραδίδει τόσο ο Απολλόδωρος όσο και ο Υγίνος, κατά τη γέννηση του Αιτωλού ήρωα, προέβλεψαν τον άμεσο θάνατό του στην περίπτωση που θα καιγόταν εξ ολοκλήρου ο δαυλός, που βρισκόταν ήδη στην πυρά. Η Αλθαία, μόλις άκουσε την πρόρρηση αυτή, όρμησε, έσβησε το ξύλο που καιγόταν και το φύλαξε. Αργότερα όμως προκάλεσε η ίδια με αυτό τον πρόωρο θάνατο του γιού της³⁰.

Για τον Κακρυδή η συγκεκριμένη εκδοχή έχει ως πρότυπο ένα λαϊκό παραμύθι με στοιχεία τη μοίρανση, τη μαγική σύνδεση του δαυλού με το παιδί και τέλος τον βίαιο θάνατο του νέου³¹. Σε αυτήν την ιστορία προστέθηκαν και άλλα στοιχεία παρμένα από την επική παραλλαγή της 9^{ης} ραψωδίας της *Ιλιάδας*³². Το παραμύθι αυτό σώζεται ως σήμερα, σε πλήθος παραλλαγές, στην ίδια την Αι-

30. Για το 5^ο *Επινίκιο* βλέπε περαιτέρω Lefkowitz (1969), Burnett (1985), Goldhill (1983) και Segal (1990).

31. Κακρυδής (1929a) 111 κ.ε., (1929b) 495-7 και (1967) 6-7. Σύμφωνα με το παραμύθι οι τρεις Μοίρες πηγαίνουν στο τριών ημερών νεογνό, οι δυο πρώτες το καλοτυγχίζουν και η τρίτη, η κακιά, ξαφνικά αρπάζει ένα δαυλό, τον ρίχνει στη φωτιά και λέει ότι, όταν θα κατακαεί από τη φωτιά αυτός ο δαυλός, το μωρό θα πεθάνει. Η μάνα τον αρπάζει και τον φυλά σε κασέλα χωρίς να μαρτυρήσει πούθενά αυτό το γεγονός. Όταν ο γιος της σκοτώνει τον αδερφό της, θυμωμένη παίρνει το δαυλό και τον ρίχνει στη φωτιά. Τότε ο ήρωας πεθαίνει ακαριαία. Το θέμα της τριπλής μοίρανσης το παραδίδει μονάχα ο Υγίνος (*Fab.* 171), αλλά σώζεται σε διάφορες παραλλαγές και στο σημερινό παραμύθι. Οι άλλες αρχαίες μαρτυρίες, είτε μουσιάζουν τις Μοίρες όλες σύμφωνες (Απολλόδωρος *Βιβλ.* 1.65, Οβίδιος *Met.* 8.451), είτε μιλούν για μια μόνο Μοίρα (Βακχυλίδης 5.140 κ.ε.). Για την εμφάνιση των Μοιρών στην οικογενειακή εστία την έβδομη μέρα μετά τη γέννηση του παιδιού (όπως παραδίδει ο Απολλόδωρος), ο Braswell (1991) 488-9 υποστηρίζει –βασιζόμενος σε δυο λήμματα στο λεξικό του Ησύχιου– ότι οι Μοίρες εμφανίζονταν σε μια κρίσιμη στιγμή της ζωής του παιδιού, τη στιγμή των *ἀμφιδρομίων*, όταν το νεογέννητο θα είχε επιζήσει αρκετά, για να του δοθεί ένα όνομα και να γίνει δεκτό στο 'γένος'. Έτσι και στην περίπτωση του Μελέαγρου, η ημέρα έδωσε την ευκαιρία να εμφανιστούν οι Μοίρες, καθώς στην εστία που χρησιμοποιούσαν για το τελετουργικό υπήρχε ο δαυλός από τον οποίο, κατά μαγικό τρόπο, θα εξαρτιόταν η ζωή του ήρωα.

32. Ο Βακχυλίδης και ο Οβίδιος ανέμιζαν στις διηγήσεις τους τόσο στοιχεία παραμυθιού (Μοίρες, δαυλός) όσο και επικά (οργή της θεάς, θήρα, πόλεμος). Ωστόσο, το μοτίβο του χόλου του Μελέαγρου με ό, τι αυτό συνεπάγεται (πολιορκία της Καλυδώνας, πρεσβείες, μεταπίεση του νέου από τη γυναίκα του κλπ.), δεν το χρησιμοποίησαν, καθώς το μοτίβο του δαυλού και του άμεσου θανάτου που απορρέει από αυτόν με κανένα τρόπο δεν μπορούν να συνδεθούν με τον χόλο. Ο Tsagalis (1998) 178 κ.ε. εύστοχα έδειξε πως ο Οβίδιος, στην πραγματέ-
ματευση του μύθου του Μελέαγρου, έλαβε υπόψη τον περισσότερες εκδοχές από τις οποίες η πιο σημαντική είναι αυτή της *Ιλιάδας*. Αυτό που εντυπωσιάζει όμως είναι ότι η εκδο-

τωλία, στην υπόλοιπη Ελλάδα, αλλά και στην Ανατολή³³. Η επιβίωσή του ορθά αποτελεί για τον Κακρινίδη μια αδιάψευστη μαρτυρία ότι η ιστορία του Μελεάγρου διασώθηκε στην πορεία μιας παράδοσης σαράντα αιώνων οι οποίοι εκτείνονται από τότε που την ιστορούσαν οι Λέλεγες έως σήμερα που το ιστορεί ο ελληνικός λαός. Ο Grossardt, εξάλλου, με οξυδέρκεια έχει επισημάνει ότι είναι αδύνατον η λόγια παράδοση να κατόρθωσε να αναστήσει το ίδιο παραμύθι σε διαφορετικά σημεία του ελληνικού χώρου και ότι μια διήγηση που παρουσιάζεται σε πέντε τουλάχιστον παραλλαγές μπορεί να αναβίωσε τους τελευταίους αιώνες 'ξεσηκωμένη' από κάποιο βιβλίο³⁴.

Στους Συνοήρες του Στησίχορου εμφανίζεται για πρώτη φορά η τρίτη βασική παραλλαγή του θανάτου του Μελεάγρου: η θανάτωσή του από τη μητέρα του Αλθαία με τη βοήθεια του μαγικού δαυλού. Πριν προχωρήσουμε στην εξέταση του έργου του Σικελιώτη λυρικού, πρέπει να τονίσουμε ότι αυτή η παραλλαγή δεν αποδίδεται ρητά στον Στησίχορο, αλλά βασίζεται σε μία εικασία του Croiset³⁵. Ο μελετητής, στην προσπάθειά του να εξηγήσει τη μετατροπή του μύθου, επιζήτησε να την αποδώσει σε έναν συγκεκριμένο ποιητή. Ξεκινώντας από τη χρονολογική απόκλιση μεταξύ των δυο εκδοχών του θανάτου του Μελεάγρου, παρατηρεί πως ο θάνατος που προκαλείται από τον Απόλλωνα ανήκει στο επικό στάδιο, ενώ η εκδοχή του δέρματος εμφανίζεται σχεδόν ταυτόχρονα στον Βακχολίδη (Επιν. 5.135-54), στον Φρύνιχο (TGf 3 F 6) και στον Αισχύλο (Χοηφ. 602-12). Έτσι ο Croiset κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το θέμα του δέρματος δημιουργήθηκε μεταξύ του επικού σταδίου και του Φρυνίχου και ότι οι σύνομοι υπαινιγμοί στον αιφνίδιο θάνατο του Αιτωλού ήρωα, που ανευρίσκονται στα έργα αυτών των ποιητών, πρέπει να εξαρτώνται από ένα ευρύτερα διαδεδομένο πρότυπο, τον Στησίχορο, ο οποίος συχνά είχε την τάση να τροποποιεί την παράδοση, όπως γνωρίζουμε από πολλές περιπτώσεις³⁶. Πέραν των νεωτεριστικών γνωρισμάτων του Στησίχορου, ο Croiset επέσυρε την προσοχή στον μισογυνισμό που διακρίνει το έργο του λυρικού³⁷. Επιπλέον, τα δημοσιευμένα απο-

χή του Οβιδίου όχι μόνο διαφοροποιείται από αυτή αλλά βρίσκεται και σε δημιουργική αντιπαράθεση μαζί της.

33. Οι διάφορες παραλλαγές κατατάχθηκαν από τον Κακρινίδη σε δυο ομάδες. Βλέπε Κακρινίδης (1967) 176 κ.ε.

34. Grossardt (2001) 258.

35. Croiset (1898) 77-80.

36. Π.χ.: η Αθηνά αναπνέει από το κεφάλι του Δία (F. 223 Page), ο Πάρης πηγαίνει στην Αίγυπτο το είδωλο της Ελένης (F. 192), ο Ηρακλής είναι εφοδιασμένος με τόξο και ρόπαλο (F. 229), ή μια νέα εκδοχή της ιστορίας του Ορέστη (F. 219).

37. Η Σκύλλα που προδίδει τον πατέρα της, η Εριφύλη που προδίδει τον σύζυγό της, η Ελένη που εγκαταλείπει τη συζυγική εστία, ή η Κλυταιμνήστρα που δολοφονεί τον Αγαμέμνονα.

σπάσματα των ποιημάτων του Σικελιώτη ποιητή, απέδειξαν την ιδιαίτερη προτίμησή του για έντονα δραματικές καταστάσεις.

Μέσα από την επισταμένη μελέτη των αποσπασμάτων του Στρησιχόρου, ο Grossardt προχώρησε ένα βήμα πιο πέρα από τον Croiset και απέδειξε ότι στους Συοθήρες το κυνήγι του κάπρου δεν ακολουθήθηκε από εχθροπραξίες³⁸. Ο ίδιος ο τίτλος του έργου, *Συοθήραι*, αποτελεί μια σαφή ένδειξη ότι η συγκέντρωση έγινε για το κυνήγι του κάπρου και, επομένως, πρέπει να αποκλειστεί οποιαδήποτε αναφορά σε πολεμικές επιχειρήσεις³⁹. Συνεπώς στο ποίημα δεν υπήρχε θέση για τις επικές παραλλαγές του θανάτου του ήρωα από την κατάρρα της Αλθαίας ή από τα βέλη του Απόλλωνα, και η υπόθεση ενός επεξεργασμένου μοτίβου του δαυλού για τον λόγο αυτό δεν πρέπει να αποκλειστεί.

Το πρώτο στοιχείο της ιστορίας, το οποίο μπορούμε να ταυτίσουμε με βάση τα αποσπάσματα, είναι η αποστολή του κάπρου από την οργισμένη Αρτεμη (PMGF 222 [a], 2 + 6a + 6b⁴⁰) και η συνακόλουθη καταστροφή των χωραφιών της Καλυδώνας (PMGF 221: κρύψε δὲ ῥύγχος ἄκρον γᾶς ὑπένερθεν)⁴¹.

F. 222

col. i

Θες] τιάδαί
] αρ ὀψιγόνοι τε καὶ ἄσπασί-
 οι μένο] ν ἐν μεγάρ[ο]ισιν ἄτὰρ πό-
 δας
] τ' ἄγαθοὶ Προκάων Κλυτί-
 oc τε νεέ] cθαν'
] ac δὲ μόλ' [E]ὑρυτίων
] c τανυπ[έ]π'λου
] ac
] Εἰλατίδαο δαΐφρονος

col. ii

ἐνθεν μὲν Λοκρ [οὶ
 ἰζανον αἰχματαὶ [
 τέκ'να φίλα [ἐρι-
 ηρες Ἀχαιοὶ [
 καὶ ὑπερθύμιοι [
 θ' ἱερὰν Βοιωτίδ [α ν]αίον
 χθόνα πυροφόρ [ον
 ἐνθεν δ' αὖ Δρύοπ[έ]c τε κα[ὶ] Αἰτω-
 λοι μενεχάρμα [ι⁴².

38. Αντίθετα, ο Croiset (1898) 78, και η March (1987) 46, θεωρούν δεδομένη μία παρόμοια επέκταση της δράσης.

39. Παραδίδεται στον Αθήναιο 3.95d (=PMGF 221).

40. Ανασυντέθηκε από τους Barrett (1972), Garner (1994) 26 κ.ε. και Tsitsibakou-Vasalos (1996) 15-7.

41. Βλέπε αντιστοιχίες με τις ερμηνώσεις στην *Ιλιάδα* 9.540-2. Εδώ μάλλον δεν εννοούνται οι ζημιές που έκανε ο κάπρος, αλλά η αναζήτηση τροφής. Βλέπε περαιτέρω Huxley (1996).

42. Το κείμενο ακολουθεί την έκδοση Davies (1991).

Στο απόσπασμα 222 col. i, στο οποίο απεικονίζεται η σύναξη των κυνηγών, έναν ξεχωριστό ρόλο παίζουν οι δύο θείοι του Μελεάγρου, Προκάων και Κλυτίος, τους οποίους εκείνος σκότωσε στη συνέχεια, κατά τη μοιρασιά της λείας⁴³. Στη δεύτερη στήλη του ίδιου αποσπάσματος παρουσιάζονται συγκεντρωμένοι οι ήρωες (από τη μια οι Λοκροί, οι Αχαιοί και οι Βοιωτοί, και από την άλλη οι Δρύοπες και οι Αιτωλοί). Επειδή, όμως, ο Καλυδωνιακός πόλεμος σχεδόν πάντοτε διεξαγόταν μεταξύ των Καλυδωνίων και των Πλευρωνίων, δεν μπορεί να εννοείται εδώ μια προετοιμασία πολεμικών επιχειρήσεων, αλλά μόνο το κυνήγι του κάπρου και από τις δύο πλευρές (στ. 1: *ἔνθεν μὲν ...*, στ. 8: *ἐνθεν δ'...*)⁴⁴. Μετά τη θανάτωσή του κάπρου από τον Μελέαγρο ακολούθησε η διένεξη για τη λεία και ο φόνος του Προκάωνα και του Κλυτίου, προφανώς επειδή κάποιος από τους Θεοσιτάδες είχε διεκδικήσει το πρώτο χτύπημα και, μαζί, το κεφάλι και το δέρμα του κάπρου για τον εαυτό του⁴⁵. Άρα, η επέκταση της διένεξης σε μία μάχη κοντά στην Καλυδώνα ή την Πλευρώνα πρέπει να θεωρηθεί απίθανη⁴⁶. Τέλος, στο απόσπασμα 222 [a] 4, βρίσκουμε μία αγγελική ρήση η οποία πιθανώς απευθυνόταν στην Αλθαία και της γνωστοποιούσε τον θάνατο του αδελφού της. Εδώ ο Garner υποθέτει ότι η Αλθαία εκφωνεί έναν δραματικό μονόλογο, και στη συνέχεια δεν διστάζει να σκοτώσει τον γιο της με τη βοήθεια του μαγικού δαυλού⁴⁷. Έπειτα, όμως, συνειδητοποιεί τις πράξεις της και αυτοκτονεί⁴⁸.

Η εμφάνιση του μοτίβου του δαυλού στο έργο του Σητσίχουρου οδήγησε την έρευνα στη διατύπωση διαφόρων υποθέσεων για την προέλευση αυτής της αποκλίνουσας, τόσο από την *Ιλιάδα* όσο και από την παράδοση των *Ηοίων* και της *Μινυάδας*, παραλλαγής. Έτσι ο Croiset υποστήριξε ότι ο χορικός ποιητής αντικατέστησε το μοτίβο της κατάρας με αυτό του δαυλού θέλοντας να υπερτονίσει, όπως προείπαμε, το δραματικό χαρακτήρα του μύθου⁴⁹. Άλλοι μελετητές διατείνονται ότι ο Σητσίχορος εισήγαγε στο ποίημά του το μοτίβο του δαυλού από ένα άλλο λαϊκό παραμύθι και ότι αυτός πρώτος το συνέδεσε με την ιστορία του Με-

43. Ο Lloyd-Jones (1958) 17, στηριζόμενος σε αγγειογραφίες, υποθέτει ότι ο Προκάωνας και ο Κλυτίος δεν συγκεντρώνονται εδώ για το κυνήγι του κάπρου, αλλά για τους νεκρικούς αγώνες του Πελία.

44. Έτσι ο Barrett (1972) 117-9.

45. Όπως διηγείται ο Απολλόδωρος Βιβλ. 1.8.3 §72 και για τον Θεοσιτάδη Ίφικλο.

46. Grossardt (2001) 53.

47. Garner (1994) 33-5.

48. Αυτό το δραματικό τέλος θα ήταν ταιριαστό περισσότερο στην τραγωδία παρά στο έπος. Ο θάνατος του Μελεάγρου προσφέρεται έτσι καλύτερα σε επεξεργασίες τραγικές και προκαλούσε τα δάκρυα ακόμη και στον ίδιο τον Ηρακλή, εμπνέοντας στον Βακχυλίδη πικρές σκέψεις πάνω στις ανθρώπινες συμφορές. Η ίδια η μητέρα κυριαρχείται από ψυχολογικά συμπλέγματα, στα οποία θα εστίαζε την προσοχή του αργότερα ο Οβίδιος (*Epist.* 9.157 και *Met.* 8.153).

49. Croiset (1898) 79.

λεάγρου. Ο ποιητής, αφού συνέλεξε μια παράδοση πιο ελεύθερη από ορθολογικά σχήματα, της έδωσε απλά ένα καλλιτεχνικό σχήμα παραδίδοντάς τη στους μεταγενέστερους μέσα σε ένα φόντο λαϊκού μύθου⁵⁰.

Μια τρίτη υπόθεση, θιασώτης της οποίας είναι ο Bremmer, αναφέρει ότι ο Στησίχορος επινόησε το μοτίβο του δαυλού προκειμένου να δημιουργήσει έναν μύθο για το αιτωλικό ολοκαύτωμα⁵¹. Ο μελετητής συνέδεσε το δαυλό με το τελετουργικό του θανάτου δια της φωτιάς, τελετουργικό που αντανάκλα τη θανάσιμη θυσία της λατρείας της Λάφριας Άρτεμης⁵². Επιπλέον, όπως έδειξε ο Graf, αυτή η λατρευτική θυσία, και γενικότερα οι γιορτές της φωτιάς, έχουν ένα υπόβαθρο μύησης⁵³. Έτσι, παρόμοιες γιορτές συνδέονταν τόσο με τη μύηση των Κουρήτων στη Μεσσήνη (Παυσ. 4.31.9) και στο Ιδαίο άντρο στην Κρήτη όσο και με την πολεμική λατρεία της Ταυροπόλου Άρτεμης στη Φωκίδα. Η σύνδεση των Κουρήτων και της γιορτής της φωτιάς υποθέτει συνεπώς τη μακρινή ύπαρξη μιας μυστηριακής λατρείας της Λάφριας Άρτεμης στην Καλυδώνα⁵⁴. Σε πολλά μέρη της Ελλάδας, τα τελετουργικά μύησης άρχισαν να εξαφανίζονται κατά τα τέλη της αρχαϊκής εποχής και εκείνη την περίοδο θα περίμενε κανείς να εμφανισθούν μύθοι που θα έδιναν νέο νόημα σε τελετουργικά τα οποία έχαναν βαθμιαία την παραδοσιακή τους σημασία. Ως εκ τούτου ο Bremmer συμπεραίνει ότι, παρά τους όποιους ενδοιασμούς, το θέμα του δέρματος πρέπει να είχε εισαχθεί εκείνη την εποχή στο μύθο του Μελεάγρου από τον Στησίχορο ο οποίος άντλησε την έμπνευσή του από το τελετουργικό της λατρείας της Άρτεμης.

Πριν προχωρήσουμε στην έκθεση της τέταρτης υπόθεσης, θα αντικρούσουμε συνοπτικά τις τρεις προαναφερθείσες. Το γεγονός ότι το μοτίβο του δαυλού βρίσκεται και σε σύγχρονες λαϊκές διηγήσεις όπου χρησιμοποιείται ως εκδίκηση για έναν δολοφονημένο θείο, αποδυναμώνει την πρώτη και τη δεύτερη υπόθεση. Συνεπώς, αν δεν θεωρούσε κανείς τον Στησίχορο επινοητή του μοτίβου, ή τουλάχιστον αν αναζητούσε την απαρχή του μοτίβου σε άλλα συμφραζόμενα, έπρεπε να εικάσει ότι οι σύγχρονες διηγήσεις είναι ένα πολιτιστικό αγαθό που ξεκινά-

50. Valgiglio (1956) 119-24 και March (1987) 40 & 44.

51. Bremmer (1988) 45-7, στηριζόμενος στις απόψεις και του Burkert (1985) 63.

52. Αυτή η θυσία είναι γνωστή μόνο στην Πάτρα την αυτοκρατορική εποχή, αλλά, όπως αναφέρει ο Παυσανίας (7.18-13), μεταφέρθηκε εκεί από την Καλυδώνα.

53. Graf (1985) 410-7.

54. Προς την ίδια κατεύθυνση κινείται και ο Renaud (1993) 296 & 300, ο οποίος πιστεύει ότι η νίκη του ήρωα επί του αγριόχοιρου της Καλυδώνας, μπορεί να συνιστά μια δοκιμασία μύησης. Σύμφωνα με τον μελετητή, ο μύθος του Μελεάγρου είναι η ιστορία μιας αποτυχημένης μύησης: ένας ήρωας απέτυχε στη δοκιμασία της μύησης επειδή δεν στάθηκε ικανός να απελευθερωθεί από τη γυναικεία επιρροή. Η αποτυχία του Μελεάγρου οφείλεται στο γεγονός ότι «τα όρια μεταξύ του κόσμου του άνδρα και του κόσμου της γυναίκας δεν έγιναν σεβαστά».

ει από αυτόν τον λυρικό ποιητή και σταδιακά εξέπεσε. Ομοίως η τρίτη υπόθεση δεν ευσταθεί, καθώς υπονοεί ότι ο μύθος του κυνηγιού του Καλυδώνιου κάπρου είχε ήδη στην προ-ομηρική εποχή τη λειτουργία ενός λατρευτικού μύθου και ότι δεν μετατράπηκε σε τέτοιο από κάποιον ποιητή του 6^{ου} αι.⁵⁵.

Τέλος, η υπερισχύουσα άποψη αναφέρει πως ο Σησίχορος πήρε το μοτίβο του δαυλού από την προ-ομηρική επική παράδοση της ιστορίας του Μελεάγρου⁵⁶. Σ' αυτό συνηγορεί η διαπίστωση ότι ο θάνατος δια του δαυλού αποτελεί έκφραση ενός πιο απλοϊκού τρόπου σκέψης ο οποίος προσπάθησε να ερμηνεύσει τον θάνατο με εξαπλουστευμένο τρόπο. Εξάλλου, το γεγονός ότι η παραλλαγή του δαυλού είναι παλαιότερη από αυτήν της αράς, εναρμονίζεται με τον προαναφερθέντα χαρακτήρα της εκδοχής της κατάρας στην *Ιλιάδα*. Ο Σησίχορος, λοιπόν, πήρε την προ-ομηρική επική παράδοση του κυνηγιού του Καλυδώνιου κάπρου δημιουργώντας έναν αντίποδα στον Όμηρο⁵⁷. Δεν θα εξετάσουμε περαιτέρω αυτήν την υπόθεση καθώς ο Grossardt έδειξε επαρκώς πως ο Σησίχορος γνώριζε, και αντιπαράτέθηκε δημιουργικά, τόσο στην ομηρική πραγμάτευση του μύθου, όσο και στην παλαιότερη παραλλαγή του δαυλού. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι, μετά τον Όμηρο, δηλαδή με την εμφάνιση και υπερίσχυση της παράδοσης του δαυλού, τείνει να εξαφανιστεί το μοτίβο της οργής του Μελεάγρου και να τονιστεί εκείνο του θανάτου. Το ποίημα της οργής μετατρέπεται σε μύθο του θανάτου καθώς το ποίημα των κατορθωμάτων και της ζωής είχε γραφτεί, ενώ αυτό του θανάτου όχι⁵⁸. Επιπρόσθετα, το συγκινητικό και ταυτόχρονα παράξενο τέλος του ήρωα πρόσφερε ένα παθητικό και δραματικό ποιητικό υπόβαθρο από το οποίο θα αντλήσει την έμπνευσή της η αττική τραγωδία.

Ο Αισχύλος στις *Χοηφόρους* κάνει μια σύντομη αναφορά στον μύθο του Καλυδώνιου κάπρου και στέκεται μόνο σε εκείνες τις πλευρές που τον ενδιαφέρουν τη συγκεκριμένη στιγμή. Πιο συγκεκριμένα, παραλείπει ολόκληρη την προϊστορία, δηλ. την αποστολή του κάπρου και το επιτυχημένο κυνήγι, ενώ υπογραμμίζει κυρίως την ευθύνη του Μελεάγρου για το φόνο των θείων του. Αξίζει να σημειωθεί ότι στην αισχύλεια εκδοχή προβάλλονται η σκληρότητα της Αλθαιάς (στ. 604-5: *δαείς τὰν ἄ παιδολύμας τάλαινα*), η φονική ιδιότητα του δαυλού (στ. 608-9: *δαφονόν δαλόν*) και το ανυπεράσπιστο του Μελεάγρου, ο οποίος, αν και ενήλικας, υπαινικτικά παρουσιάζεται σαν να ήταν ακόμη παιδί (στ. 609-10: *ἐπεὶ*

55. Για την ανασκευή των ανωτέρω υποθέσεων βλέπε Grossardt (2001) 54 κ.ε.

56. Την άποψη της προτεραιότητας της παραλλαγής του δαυλού συμμερίζονται, εκτός από τον Κακριδή, και οι: Robert (1920) 88, Wilamowitz (1925) 216, Noé (1940) 56, Schadewaldt (1966) 139 και Tsitsibakou-Vasalos (1996) 20-5, ιδίως σελ. 22.

57. Σχετικά με την πρόσληψη των ομηρικών επών από τον Σησίχορο βλέπε Burkert (1987) 50-3.

58. Valgiglio (1956) 121.

μολών ματρόθεν κελάδησε). Ομοίως και στον *Μελέαγρο* του Ευριπίδη η τραγικότητα είναι διάχυτη καθώς ο ποιητής διαμόρφωσε το τελικό τμήμα του έργου του όπως και ο *Στησίχορος*: η Αλθαία, μετά την ανακοίνωση του θανάτου του αδελφού της, εκφωνεί έναν αποφασιστικό μονόλογο και αποφασίζει τελικά να κάψει τον δαυλό. Στη συνέχεια, ο *Μελέαγρος* μεταφέρεται ετοιμοθάνατος στην αυλή της *Καλυδώνας*.

Ο *Στησίχορος*, ως πρώτος λογοτεχνικός εκπρόσωπος της παραλλαγής του δαυλού, προχώρησε περαιτέρω την προ-ομηρική παράδοση και αντιπαρατέθηκε συνειδητά στον Όμηρο. Ωστόσο, η επίδραση που η *Ιλιάδα* άσκησε πάνω του δεν μπορεί να αγνοηθεί, όχι τόσο επειδή ο ποιητής αντιπαρατέθηκε δημιουργικά στον Όμηρο, αλλά επειδή επιθυμούσε να 'διαχωριστεί' από τα επικά 'παρακλάδια' της προ-ομηρικής και της μετα-ομηρικής, ίσως αποκλειστικά και μόνο προφορικής, παρουσίασης της παραλλαγής του δαυλού. Αυτό είναι ιδιαίτερα προφανές στη διήγησή του, στην οποία δεν εμφανίζονται πλέον πέντε Θεοστιάδες, αλλά μόνο δύο, γύρω από τους οποίους ο χορικός ποιητής έγραψε ένα δράμα που επικεντρωνόταν σε λιγότερα πρόσωπα. Η επίδραση που ο *Στησίχορος* άσκησε στους μεταγενέστερους λυρικούς ποιητές είναι μικρή και περιορίζεται κατά βάση στη Μεγάλη Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα, ο Ίβυκος από το Ρήγιο, ο οποίος έζησε δυο γενιές μετά τον *Στησίχορο*, αν και διατήρησε την εκδοχή του θανάτου του *Μελέαγρου* με το δαυλό, σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να θεωρηθεί επινοητής αυτής της παραλλαγής αλλά μόνο 'οπαδός' μιας ήδη παγιωμένης παράδοσης, η οποία συνεχίστηκε στον 5^ο αιώνα από ποιητές όπως ο *Δεινόλοχος* και ο *Κλεομένης* από το Ρήγιο⁵⁹ και άσκησε μια μεγάλη επιρροή στη Μητροπολιτική Ελλάδα από την εποχή του *Βακχυλίδη*, του *Φρύνιχου* και του *Αισχύλου*.

Ο *Βακχυλίδης*, στο 5^ο *Επινίκιο*, συνδυάζει τόσο την επική παράδοση όσο και αυτή του *Στησίχορου*: εμπλέκει την ιστορία του κυνηγιού με μια πολεμική διήγηση αλλά στη συνέχεια παρουσιάζει τον *Μελέαγρο* να σκοτώνεται από το δαυλό, κάτι όμως που ούτως ή άλλως θα συνέβαινε στο πλαίσιο του κυνηγιού και της διένεξης με τους Θεοστιάδες, χωρίς να είναι απαραίτητη η επέκταση της ιστορίας σε πολεμική σύγκρουση. Η υιοθέτηση του μοτίβου του πολέμου πλάι στον *καλυδώνιο* μύθο οφείλεται στο γεγονός ότι ο *Βακχυλίδης* ήθελε να δημιουργήσει έναν παραλληλισμό μεταξύ του *Μελέαγρου* και του τύραννου *Ιέρωνα*, τις στρατιωτικές επιτυχίες του οποίου ήθελε να υμνήσει σε αυτό το επινίκιο. Αξιοσημείωτο επίσης είναι ότι ο *Βακχυλίδης* προτίμησε να δώσει στους Θεοστιάδες ονόματα που σχετιζόνταν περισσότερο με την Αθήνα παρεκκλίνοντας από την εκδοχή του *Σικελιώτη* λυρικού. Αυτό προϋποθέτει την ύπαρξη μιας ισχυρής παράδοσης του *Καλυδώνιου* μύθου στον ηπειρωτικό χώρο, την οποία το ποίημά του

59. Σχετικά με την παραλλαγή του δαυλού στα έργα του *Δεινόλοχου* και του *Κλεομένη*, βλέπε Grossardt (2001) 105 και 72-5 αντίστοιχα.

Στησίχορου δεν μπορούσε να ανταγωνιστεί, όσο ενισχυμένα κι αν προέβαλλε την εκδοχή του δαυλού έναντι της ομηρικής παραλλαγής της αράς.

Βιβλιογραφία

- Alden, M. (2000): *Homer Beside Himself: Para-Narratives in the Iliad*, Oxford.
- Barrett, A. A. (1972): "P. Oxy 2359 and Stesichorus' Συοθῆραι", *CPh* 67: 117-9.
- Bernabé, A. (1996): *Poetae epici Graeci, Testimonia et fragmenta*, Pars I: *Minyas, Alkmaionis und Kypria*, Stuttgart & Leipzig.
- Bethe, E. (1914): *Homer I*, Leipzig & Berlin.
- Bethe, E. (1925): "Ilias und Meleager", *RhM* 74: 1-12.
- Βοσκός, Α. Ι. (1974): *Μελέαγρος – Ἀχιλλεὺς καὶ Φοῖνιξ* (Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἐνότητος τῆς Ἰλιάδος), Λευκωσία.
- Braswell, B. K. (1991): "Meleager and the Moirai: a note on Ps.-Apolodorus 1. 65", *Hermes* 119: 488-9.
- Bremmer, J. N. (1988): "La plasticité du mythe: Méléagre dans la poésie homérique" στο *Métamorphoses du mythe en Grèce antique, Religions et perspectives* 4 (εκδ. C. Calme), Genève, σσ. 37-56.
- Burkert, W. (1985): *Greek Religion*, Oxford.
- Burkert, W. (1987): "The making of Homer in the sixth century B. C.: rhapsodes versus Stesichorus" στο *Papers on the Amasis painter and his world*, Malibu, σσ. 43-62.
- Burnett, A. P. (1985): *The art of Bacchylides*, Cambridge & London.
- Cauer, P. (1921): *Grundfragen der Homerkritik*, Leipzig.
- Cessi, C. (1933): *Storia della letteratura greca I*, Torino.
- Croiset, M. (1898): "Sur les origines du récit relatif à Méléagre dans l'ode V de Bacchylide" στο *Mélanges Henri Weil*, Paris, σσ. 73-80.
- Davies, M. (1991): *Poetarum Melicorum Graecorum Fragmenta (PMGF)*, Vol. I, (*Alcman – Stesichorus – Ibycus*), Oxford.
- Díez de Velasco, F. (1990): "Comentarios iconográficos y mitológicos del poema épico Miníada", *Gerión* 8: 73-87.
- Dräger, P. (1997): *Untersuchungen zu den Frauenkatalogen Hesiods (Palingenesia 61)*, Stuttgart.
- Finsler, G. (1924): *Homer I*, Leipzig & Berlin.
- Garner, R. (1994): "Stesichorus' Althaia: P. Oxy. LVII.3876.frr 1-36", *ZPE* 100: 26-38.

- Goldhill, S. (1983): "Narrative structure in Bacchylides 5", *Eranos* 81: 65-81.
- Graf, F. (1985): *Nordionische Kulte. Religionsgeschichtliche und epigraphische Untersuchungen zu den Kulte von Chios, Erythrai, Klazomenai und Phokaia*, Roma.
- Grossardt, P. (2001): *Die Erzählung von Meleagros: zur literarischen entwicklung der Kalydonischen kultlegende*, Leiden – Boston – Köln (Brill).
- Hainsworth, B. (2004): *Ομήρου Ιλιάδα: Κείμενο και ερμηνευτικό υπόμνημα*. Τόμ. Γ (Ραψωδίες I-M), Θεσσαλονίκη (University Studio Press).
- Howald, E. (1924): "Meleager und Achill", *RhM* 73.4: 402-25.
- Huxley, G. L. (1966): "A boar in Stesichorus", *GRBS* 7: 319-20.
- Jackson, S. (2000): "Callimachean Istrus and the Guinea-fowl on Leros", *Hermes* 128: 236-240.
- Jackson, S. (1997): "Callimachus, Istrus and Two Mortals' Deaths", *QUCC* 56.2: 105-18.
- Κακριδής, Ι. Θ. (1967): *Όμηρικές Έρευνες*, Αθήνα.
- Κακριδής, Ι. Θ. (1929α): *Άραι: Μυθολογική Μελέτη*, Αθήνα.
- Κακριδής, Ι. Θ. (1929β): "Τὸ παραμύθι τοῦ Μελεάγρου", *Λαογραφία* 10: 487-500.
- Κακριδής, Ι. Θ. (1935): "Μελεάγρεια", *Philologus* 95: 1-25.
- Kuhnert, E. (1894): "Meleagros" στο *Ausführliches Lexikon der Griechischen und Römischen Mythologie* Τόμ. 2.2 (εκδ. W. H. Roscher), Leipzig.
- Lefkowitz, M.R. (1969): "Bacchylides' Ode 5: imitation and originality", *HSPH* 73: 45-96.
- Lloyd-Jones, H. (1958): "Rezension von Lobel 1956", *CR* 8: 16-22.
- March, J. R. (1987): *The creative poet: studies in the treatment of myths in Greek poetry* (BICS Suppl. 49), London.
- Merkelbach, R. (1950): "Πειρίθου κατάβασις", *SIFC* 24: 255-63.
- Merkelbach, R. – West, M.L. (1967): *Fragmenta Hesiodica*, Oxford.
- Mülder, D. (1910): *Die Ilias und ihre Quellen*, Berlin.
- Noé, M. (1940): *Phoinix, Ilias und Homer. Untersuchungen zum neunten Gesang der Ilias*, Leipzig.
- Renaud, J.-M. (1993): "L'histoire de Méléagre: plaidoyer pour une analyse de l'ensemble du mythe", *Kernos* 6: 291-300.
- Robert, C. (1901): *Studien zur Ilias*, Berlin.
- Robert, C. (1920): *Die griechische Heldenstagen* I, Berlin.
- Rocha-Pereira, M. H. (1989): *Pausaniae Graeciae Descriptio*, Vol. III, Libri IX-X, Teubner.

- Sachs, E. (1933): "Die Meleagererzählung in der Ilias und das mythische Paradeigma", *Philologus* 88: 16-29.
- Schadewaldt, W. (1966): *Iliasstudien*, Darmstadt.
- Schwartz, J. (1960): *Pseudo-Hesioda. Recherches sur la composition, la diffusion et la disparition ancienne d'œuvre attribuées à Hésiode*, Leiden.
- Segal, Ch. P. (1990): "Sacrifice and violence in the myth of Meleager and Heracles: Homer, Bacchylides, Sophocles", *Helios* 17: 7-24.
- Swain, S. C. R. (1988): "A note on *Iliad* 9.524 - 99: the story of Meleager", *CQ* 38: 271-6.
- *TrGF = Tragicorum Graecorum Fragmenta*. Vol. 1: *Didascaliae tragicae, catalogi tragicorum et tragoedarum, testimonia et fragmenta tragicorum minorum*. Editor: B. Snell (1986).
- Tsagalis, Ch. (1998): The power of puns: traditionality and innovation in the Meleager tale in Ovid's *Metamorphoses* (8 260-546), *Ιλλάτων* 50: 172-89.
- Tsitsibakou-Vasalos, E. (1996): "P. Oxy. 3876, Frr. 1-24: the Meleager myth", *Ελληνικά* 46.1: 7-26.
- Valgiglio, E. (1956): "La leggenda di Meleagro nei suoi interessi tradizionali, letterari, morali", *RFIC* 34: 113-43.
- Von der Mühl, P. (1952): *Kritisches Hypomnema zur Ilias*. Schweizerische Beiträge zur Altertumswissenschaft 4, Basel.
- West, M. L. (1985): *The Hesiodic catalogue of women: its nature, structure, and origins*, Oxford.
- West L. M. (1998): *Homeri Ilias*, Volumen I, Rhapsodias I-XII, Stuttgart & Leipzig (Teubner).
- Wilamowitz-Moellendorff, U.v. (1925): *Die griechische Heldensage II*, Sitzungsberichte der Preussischen Akademie der Wissenschaften.
- Willcock, M. M. (1964): "Mythological paradeigma in the *Iliad*", *CQ* 14: 141-54.